

Zdrowie, dobrostan i edukacja

Budowanie zrównoważonej przyszłości

Stanowisko V Europejskiej Konferencji
Szkół Promujących Zdrowie

Autorzy

**Kevin Dadaczynski, Bjarne Bruun Jensen, Nina Grieg Viig, Marjorita Sormunen,
Jesper von Seelen, Vladislav Kuchma, Maria Teresa Vilaça**

Tłumaczenie

Valentina Todorovska-Sokołowska

Redakcja merytoryczna

**Barbara Woynarowska
Bożena Jodczyk**

Redakcja językowa i korekta

Karolina Strugińska

Skład, redakcja techniczna, projekt okładki

Barbara Jechalska

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2020

ISBN 978-83-66047-89-1

© Copyright by Ośrodek Rozwoju Edukacji

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

tel. 22 345 37 00

1. Współczesne wyzwania społeczne

Od czasu pojawienia się koncepcji „Szkoły Promującej Zdrowie” pod koniec lat 80. na świecie nastąpiło wiele zmian społecznych, a w ostatnich latach dała się zauważyć ich wzrastająca dynamika. Zmiany te nie dotyczą tylko warunków, w których żyją ludzie, środowisk, w których dorasta młodzież, ale wiążą się one również z zachowaniami prezentowanymi przez ludzi w kontekście ich zdrowia, relacji społecznych, uczenia się i pracy. Wojny i przemoc, często spowodowane różnicami kulturowymi i religijnymi lub politycznym czy ekonomicznym kryzysem, a także zmiany klimatyczne mają znaczący wpływ na środowiskowe oraz społeczne uwarunkowania zdrowia.

Najbardziej odczuwają te zmiany kraje, w których daje się zauważyć niestabilność polityczną i społeczno-ekonomiczną. Przyrostowa skala zjawiska międzynarodowych migracji, odbywających się często w warunkach niebezpiecznych dla migrantów i uchodźców, wzmacnia napięcia oraz generuje nowe społeczne wyzwania w wielu państwach. Kraje, których politykę cechuje protekcyjność i skłonność do izolacji, mogą być postrzegane jako przeciwstawiające się ideom, wartościom i zasadom przyjętym w Europie.

W wielu przypadkach polityczną, ekonomiczną, społeczną i indywidualną stabilizację zastępuje niepewność, wzrastają niepokój i troska o przyszłość ludzi młodych oraz dorosłych. Prowadzi to do pojawienia się bez precedensowego, oddolnego ruchu młodych ludzi, którzy domagają się zmian społecznych, politycznych, ekonomicznych i działań proekologicznych. Inicjatywy młodych ludzi nie powinny być postrzegane jako odmienne od promocji zdrowia w szkole, której celem jest wspieranie dzieci i młodzieży w kształtowaniu prozdrowotnego stylu życia, a także umożliwianie im współtworzenia środowiska społecznego, fizycznego i ekologicznego oraz wpływania na czynniki determinujące zdrowie w sposób pozytywny i zrównoważony. Biorąc pod uwagę, że zmieniają się warunki życia, w jakich wzrastają młodzi ludzie, należy postawić pytanie: w jaki sposób szkoły, jako miejsca, w których odbywa się nauczanie i uczenie się związane ze zdrowiem i rozwojem, powinny dostosowywać się do tych zmian?

Jakie jest podejście do wspomnianych powyżej zjawisk „Szkoły Promującej Zdrowie” po 30 latach od sformułowania *Karty Ottawskiej Promocji Zdrowia*? Czy „Szkoła Promującej Zdrowie”, którą cechuje holistyczne podejście do zdrowia, udało się osiągnąć cele ukierunkowane na zmniejszenie nierówności w zakresie profilaktyki prozdrowotnej, poprawę zdrowia, samopoczucia oraz osiągnięć szkolnych dzieci i młodzieży? Do jakiego stopnia promocja zdrowia może być systematycznie wdrażana w szkołach w powiązaniu ze społecznością lokalną? Te i podobne kwestie poruszono i przedyskutowano podczas V Europejskiej Konferencji Szkół Promujących Zdrowie. Wyniki tych dyskusji zostały uwzględnione w rekomendacjach dotyczących dalszego rozwoju koncepcji „Szkoły Promującej Zdrowie”.

2. Europejska Konferencja Szkół Promujących Zdrowie

V Europejska Konferencja Szkół Promujących Zdrowie odbyła się w dniach 20–22 listopada 2019 r. w Moskwie. Uczestniczyło w niej ponad 450 osób z 40 krajów. W ponad 160 prezentacjach i w 9 kluczowych referatach omówiono wiele zagadnień dotyczących podejścia „Szkoły Promującej Zdrowie”, jego wdrażania i upowszechniania, a także aktualnych procesów społecznych, takich jak cyfryzacja i wzrost różnorodności.

3. Rekomendacje działań

W wyniku przeprowadzenia badań i studiów przypadków oraz dyskusji uczestników konferencji opracowano rekomendacje dotyczące dalszych działań. Adresatami tych zaleceń są rządy krajów oraz organizacje pozarządowe działające na poziomie międzynarodowym, krajowym i regionalnym zaangażowane w pracę szkół i/lub promocję zdrowia w szkołach.

- A. Uznajemy i potwierdzamy ustanowione wartości i filary sieci „Szkoły dla Zdrowia w Europie”** (SHE, Schools for Health In Europe network Foundation). Szczególnie obecnie, w czasach niepewności i wieloznaczności, „Szkoła Promująca Zdrowie” podtrzymuje ufność w niezbywalne wartości demokratyczne. Stanowią one podstawę wszystkich działań w zakresie promocji zdrowia w szkołach przyjmujących perspektywę humanistyczną i społeczną, która charakteryzuje się otwartością i wzajemnym szacunkiem.

W związku z tym zalecamy, żeby wszystkie działania związane z promocją zdrowia i edukacją zdrowotną dzieci i młodzieży:

- były oparte na demokratycznych zasadach i wzmacniały równy dostęp, aktywne zaangażowanie i uczestnictwo;
- odpowiadały na potrzeby dzieci i młodzieży niezależnie od ich płci, pochodzenia geograficznego, kulturowego lub społecznego czy religii; w tym kontekście Szkoła Promująca Zdrowie to szkoła włączająca, która docenia różnorodność jako element wzbogacający na drodze do wzajemnego zrozumienia, szacunku i akceptacji;
- odzwierciedlały całościowe podejście do zdrowia w szkole, odnosiły się do różnych grup społeczności szkolnej, łączyły aktywności w klasie z polityką szkoły i jej środowiskiem fizycznym, społecznym oraz kulturowym; akceptujemy nowe i już istniejące koncepcje oraz podejścia w zakresie promocji zdrowia w szkole, takie jak: alfabetyzm zdrowotny, podejście salutogenetyczne, kompetencje niezbędne do działania i umiejętności życiowe, które powinny być komplementarne i zintegrowane z holistycznymi ramami podejścia „Szkoły Promującej Zdrowie”;

- były systematycznie powiązane z celami edukacyjnymi oraz jakością szkoły jako tzw. podejście dodane oparte na bogatych dowodach; Szkoły Promujące Zdrowie powinny promować i utrzymywać zdrowie, ale również dążyć do zwiększania efektywności w uczeniu się uczniów oraz zapewniania dobrych warunków pracy nauczycielom i pracownikom niepedagogicznym, a także do włączania rodziców i rodzin w życie szkoły.

B. Uznajemy, że środowisko, klimat oraz zdrowie są nierozłączne i nie można ich rozważać oddzielnie. Klimat i problemy środowiskowe wpływają na zdrowie ludzi, a ich wybory zdrowotne mają wpływ na klimat i środowisko. Kwestie środowiskowe, klimatyczne i zdrowotne mają w społeczeństwach wspólne podstawowe uwarunkowania. Promocja zdrowia i edukacja dla zrównoważonego rozwoju oraz ograniczenia zmian klimatycznych mają wspólne cele i obszary działań.

W związku z tym:

- zachęcamy wszystkich interesariuszy, którzy zajmują się zdrowiem, klimatem oraz edukacją dla zrównoważonego rozwoju, żeby wspólnie kształtowali systematycznie młodych ludzi tak, aby żyli oni w sposób prozdrowotny i zrównoważony;
- zachęcamy wszystkich interesariuszy, by wspierali młodych ludzi w zabieraniu głosu i wnoszeniu trwałego wkładu w kształtowanie zdrowej i zrównoważonej przyszłości dla nich samych oraz dla wszystkich ludzi;
- wzywamy do podejmowania stanowczych działań łączących zdrowie globalne z podejściem „Szkoły Promującej Zdrowie”, np. takich jak nauczanie o wpływie ludzkich działań na środowisko oraz o konsekwencjach zdrowotnych tych działań dla codziennego życia;
- wzywamy do dostosowania programów badań z zakresu promocji zdrowia do wyzwań środowiskowych w szkołach, z ich udziałem i przez szkoły.

C. Jesteśmy orędownikami szerokiego podejścia do kwestii zdrowia w aspekcie politycznym. Zdrowie powinno być promowane we wszystkich środowiskach, w których młodzi ludzie żyją i są zaangażowani w codzienne działania. Chociaż szkoła pełni ważną rolę w ich życiu, **promocja zdrowia w szkole powinna być rozpatrywana w powiązaniu z innymi działaniami podejmowanymi w ich najbliższym otoczeniu.**

Dlatego, wzywamy:

- wszystkie podmioty, by dążyły do opracowania zintegrowanego podejścia do zdrowia, opartego na uwzględnianiu wielu siedlisk, systematycznie łączącego działania podejmowane w szkole z inicjatywami w środowisku lokalnym – działania te powinny być skoordynowane, by umożliwiały tworzenie synergii i utrzymywanie ich ciągłości;

- osoby zaangażowane w promocję zdrowia do inicjowania międzyresortowej współpracy pomiędzy różnymi podmiotami i grupami zawodowymi, takimi jak: nauczyciele, szkolna służba zdrowia, służby społeczne i sprawujące opiekę nad młodzieżą; wymaga to rozwoju zawodowego osób z tych grup oraz wzmocnienia lokalnych sieci i kształcenia zdolności liderów w celu ujednoczenia polityki różnych sektorów oraz wdrażania wspólnej wizji i języka;
- wszystkie podmioty do wzmocnienia istniejących mechanizmów współpracy na poziomie krajowym i regionalnym, w ramach sieci „Szkół Promujących Zdrowie” i sieci „Zdrowych Miast” lub „Zdrowych Regionów”, poprzez realizowanie wspólnych celów i działań.

D. Dostrzegamy, że choroby niezakaźne, włączając w to choroby psychiczne, są zagrożeniem dla przyszłości wielu krajowych systemów zdrowia i opieki społecznej oraz ekonomii. Jak podkreślono w *Karcie do Działań w zakresie Chorób Niezakaźnych z Jakarty (Jakarta Call for Action on Noncommunicable Diseases)* z 2011 r., chorobom tym należy nadać wysoki priorytet w krajowych politykach zdrowotnych i programach profilaktycznych. Trzeba zacząć działać wyprzedzająco, by przeciwdziałać tym chorobom. Szkoły promujące zdrowie to odpowiednie miejsca, w których można podejmować działania uwzględnione w opracowanym przez WHO *Globalnym planie działań na rzecz prewencji i kontroli chorób niezakaźnych na lata 2013–2020*.

W związku z tym zalecamy, aby:

- w zapobieganiu chorobom niezakaźnym podejmować przede wszystkim działania ukierunkowane na wzmocnienie zasobów (zgodnie z założeniami zawartymi w opisie wartości i filarów SHE), a nie skoncentrowane na chorobach działania tradycyjne oparte na podejściu „od góry do dołu”, które dominuje w interwencjach ukierunkowanych na czynniki ryzyka;
- postrzegać młodych ludzi jako partnerów w rozwiązywaniu problemu chorób niezakaźnych, a nie jako składową tego problemu – należy pracować z młodymi ludźmi jako ważnymi podmiotami działań na rzecz zmian zdrowotnych, a nie tylko traktować ich jako potencjalne ofiary i odbiorców czynników ryzyka;
- tworzyć środowisko szkolne, które promuje działania prozdrowotne w takich obszarach jak zdrowe żywienie, aktywność fizyczna, społeczny i emocjonalny dobrostan, higiena;
- inspirować i wspierać młodych ludzi, np. poprzez edukację konsumencką, by stawali się krytycznymi i odpowiedzialnymi obywatelami, którzy będą w stanie zrozumieć przekaz medialny i z namysłem odnieść się do reklam oraz innych przejawów działania mechanizmów rynkowych.

- E. **Uznajemy, że podejście „Szkoły Promującej Zdrowie” będzie chętniej akceptowane i szerzej wdrażane, jeśli przedstawimy dowody, które potwierdzą, że efekty tego podejścia są długotrwałe.** Pomimo tego, że w ostatnich latach przeprowadzono wiele badań dotyczących różnych obszarów promocji zdrowia w szkole, potrzebne są dalsze starania, żeby uwidocznić i udoskonalić bazę dowodów naukowych ugruntowujących holistyczne podejście „Szkoły Promującej Zdrowie”.

W związku z tym:

- wzywamy do dokonywania ewaluacji działań, która odzwierciedla złożoność oddziaływań „Szkoły Promującej Zdrowie”, np. przez zastosowanie różnych metod badania, uwzględnienie wskaźników zdrowia i osiągnięć edukacyjnych;
- żądamy, aby dostępne dowody naukowe były poddawane recenzji oraz uzyskiwane przy użyciu odpowiednich narzędzi – by mogły stanowić podstawę przygotowania rekomendacji dotyczących działań praktycznych;
- zachęcamy do systematycznego łączenia dwóch perspektyw badawczych: uzyskiwania wyników badań i ich wykorzystywania w praktyce w celu określenia warunków skutecznej realizacji działań;
- wzywamy do systematycznej współpracy i partnerstwa między badaczami i praktykami, czyli tymi, którzy tworzą i wdrażają innowacyjne działania w zakresie promocji zdrowia w szkole, oraz tymi, którzy przeprowadzają badania empiryczne dotyczące zdrowia dzieci i młodzieży (np. „Międzynarodowe Badania nad Zachowaniami Zdrowotnymi Młodzieży Szkolnej” – HBSC, *Health Behaviour in School-aged Children*) oraz badania nad zdrowiem nauczycieli i pracowników niepedagogicznych w zakresie udostępniania danych społeczno-epidemiologicznych, które mogą zostać wykorzystane do ewaluacji działań.

- F. Obserwujemy, że dorastanie młodych ludzi w dzisiejszych czasach jest w dużym stopniu związane z wykorzystaniem z mediów cyfrowych. Korzystanie z urządzeń elektronicznych i aplikacji to nieodłączny element codziennego życia. Cyfryzacja systemu zdrowotnego i codziennych czynności powoduje, że w ostatnich dekadach gwałtownie i znacząco wzrosła dostępność informacji na temat zdrowia. **Dotychczas w promocji zdrowia w szkole tylko częściowo wykorzystywano potencjał i wyzwania mediów cyfrowych – należy to zmienić.**

W związku z tym:

- wzywamy wszystkie podmioty zaangażowane w promocję zdrowia w szkole, by korzystały z możliwości mediów cyfrowych w kontekście badań, rozwoju, wdrażania oraz wymiany innowacyjnych działań i dobrych praktyk;
- zachęcamy wszystkie podmioty, żeby wyzyskiwały możliwości wirtualnych narzędzi, które mogą uzupełniać, choć nie zastępować, działania i spotkania ludzi „twarzą w twarz”;

- wzywamy wszystkie podmioty, aby wykorzystując media cyfrowe nie ograniczały się do prewencji indywidualnej i behawioralnej, lecz raczej, aby używały nowoczesnych narzędzi na poziomie organizacyjnym do budowania kapitału oraz komunikowania się z partnerami spoza szkoły, a także w celu podnoszenia zaangażowania uczestników procesu dokonywania zmian w szkole;
- wzywamy do podejmowania działań, które będą wspierać jednostki i cały system szkolny w skutecznej realizacji edukacji zdrowotnej, służąc rozwijaniu umiejętności krytycznej oceny, dokonywania wyboru oraz brania odpowiedzialności za przekazywanie odpowiednich i wiarygodnych informacji o zdrowiu.

Opis bibliograficzny stanowiska zalecany podczas cytowania:

Dadaczynski K., Jensen B.B., Grieg Viig N., Sormunen M., von Seelen J., Kuchma V., Vilaça M.T. on behalf of the conference participants (2019), *Health, well-being and education: building a sustainable future. The Moscow Statement on Health Promoting Schools.*

Dostępne na stronie: <https://www.schoolsforhealth.org/resources/conference-statements/moscow-statement> [dostęp: 4 czerwca 2020 r.]